

Жураўліная паэзія

Гледзячы на нашае беларускае літаратурнае жыццё-быццё, зноў узьнікае няпрошанае параўнаньне яго з “песьняй-жальбай”. Такія ў пераважнай большасьці складаюцца і друкуюцца тэксты беларускага прыгожага пісьменства – праз стагоддзе пасля “плачаў” Купалы й Коласа. У песьнях тых – новыя матывы тугі й самоты, змроку й восені. Узьнікае ўражаньне, што нашая сучасная паэзія робіць разьвіталны круг над абсягамі сваёй роднамоўнай (?) Айчыны, зьбіраючыся ў вырай (перакладны, эмігранцкі, калабаранцкі, падземны).

“Квітнее” наўкол ура-тэлевізійная інфармацыя, уручаюцца “духоўна-адраджэньцкія” прэмii, жыць з кожным месяцам становіцца “вяселей” і “стабільней”, а яна – упарта-незадаволеная нацыянальная літаратура – ня хоча ні сьпяваць, ні ўсхваляць, ні “базарыцца”. Яшчэ адзін разьвіталны круг – і ўзьнімецца ў падхмарныя высі...

“Жураўліная пара”... “На флейце самоты”... “Разьвітаньне”... Назвы кніг, паэм, вершаў, назвы-стогны, – як крыкі разьвіталнага жураўлінага кліну...

Гэты стогн у нас песьняй завецца...

СПОВЕДЗЬ САМОТНІКА

Гадулька В. Голас.

Мн., РВУ “Літаратура і искусство”,
2004.

Гэта сімвалічна-тужлівая кніга – ад першай тытульнай старонкі з “искусственно” расійскай назвай дзяржаўна-беларускага выдавецтва-холдынга да апошняй, дзе ў рэдакцыйнай анатацыі пазначана: “Выданне разлічанае на неабыякавых і абазнаных прыхільнікаў айчыннага краснага пісьменства”. Так, у такой краіне беларускамоўная кніга – толькі для неабыякавых абазнаных прыхільнікаў...

Гартаць кнігу вершаў Васіля Гадулькі “Голас” – як хадзіць па могілках. Яе склалі і падрыхтавалі да друку сяб-

ры і калегі невядомага берасьцейскага паэта. Яны ж знайшлі і фундатора выдання (таксама, дарэчы, пісьменьніка, уладальніка фірмы “БЕЛПП”). Яны ж напісалі да кнігі кранальныя і шчымлівыя ўступныя прадмовы-эсэ: Васіль Сахарчук, Мікола Купрэў, Алесь Каско, Леанід Галубовіч. Двух першых ужо таксама няма на гэтым сьвеце! Перад творамі Васіля Гадулькі зьмешчаная паэма ягонага сябра і цёзкі Васіля Сахарчука “Сповідзь самотніка”, у містыфікатарскім пралогу да якой у рукапісе гаварылася: “...Вершы напісаны па матывах жыцця рэальнага чалавека. Гэта своеасаблівы працяг маёй паэмы “Развітанне”, прысвечанай паэту Васілю Гадульку, які заўчасна пайшоў з жыцця”. Незадоўга да свайго самагубства паэт Васіль Сахарчук выкасаваў падкрэсленыя радкі. “Сповідзь самотніка” ператваралася ў споведзь самотнікаў: развіталіся з жыцьцём ды сьветам і лірычны герой твора, і прататып, і аўтар...

“Гадулька Васіль Уладзіміравіч нарадзіўся ў 1946 годзе ў вёсцы Федзькавічы Жабінкаўскага раёна ў беднай сялянскай сям’і. Пасля заканчэння сярэдняй школы паступіў у Дзяржаўны педагогічны інстытут замежных моў... Рыхтаваў зборнік вершаў і баек, але надрукаваць яго не паспеў: зімой 1992 года, у страшэннай галечы і без сродкаў для існавання, незразуметы, расчараваны і пакінуты ўсімі трагічна памёр і пахаваны на могілках в. Федзькавічы Жабінкаўскага раёна”.

Працтаваныя радкі – ня вытрымка з літаратурнай энцыклапедыі ці артыкула літаратуразнаўца-дасьледчыка. Іх аўтар – сам паэт Васіль Гадулька. Адна няпраўда тут – толькі апошні год жыцця: ён памёр у 1993-м...

З выдадзенага “Выбранага” Васіля Гадулькі найперш запамінаецца і ўражвае паэтва гарманічная повязь са сьветам яўным і ўяўным ды па-сялянску разважнае разуменьне непраходнай мяжы паміж імі. З прачула-фальклорным паралелізмам яно выказана ў адным з першых вершаў кнігі:

...І, хоць кажуць, што цвітуць увесну
нават карчаваных дрэў камлі, –
я ў сваіх нашчадках не ўваскрэсну:
кожны з нас – апошні на Зямлі.

Здараецца, цвіце і выкарчаванае...
Толькі – не дае насеньня...

І вясна з летам – такія кароткія, што
не хапае часу надыхацца дзённай кве-
ценьню ды начной слодыччу. І жыцьцё
– чорна-бела-чорнае: ноч-дзень-ноч. І
дні – кароткія:

Чаўном з-за лесу сонца выплывала,
ахутанае ранішняй імглою.
З нябесаў коўдру зорных сноў зрыва-
ла,
сцірала з сэрцаў цень санлівых мрой.

Дзень скончыўся, і згасла за гарой –
пайшло туды, дзе ўчора начавала.
ноч нападзла, як норная навала,
ды небакрай гарыць яшчэ зарой...
(“Санет I”)

У паэтавым жыцьці па традыцыі ўсё
сонечнае зьвязанае з каханьнем. Аднак
каханьне, на жаль, стала толькі “свет-
лым сном”:

Каханне – гэта светлы сон душы,
які калісьці мне ў начной цішы
надоўга вобраз твой навеяў мілы.

Я знаю: сон той скончыўся даўно,
І ўжо мне ранак стукае ў акно,
А я прачнуцца ўсё не маю сілы.
(“Санет II”)

Бо на яве, пасья сну, – тое, пра што
могуць расказаць назвы вершаў “На
могілках”, “На магіле маці”, “Смерць”,
“Чорная гасця”, “Чорны кот”, “Сама-
губцы”, “Развітанне”... Тое, пра што
ўспамінаюць журавы, штогод разьвітва-
ючыся з балотным краем. Тое, што ў аў-
тарскіх успамінах:

Зноў душу апякае ўспамінам
чырвань лісця на чорнай раллі.
Зноў над краем лясным і раўнінным
клін за клінам ляцяць жураўлі.

З ціхім сумам калісьці я шчыра
і ўсур’ёз ім зайздросьціў: яны
мелі дзесьці свой сонечны вырай –
край, дзе ўдосталь цяпла і вясны...

чую ў небе іх сумныя крыкі:
ёсць у птушак старонка свая,
але свет перад імі вялікі,
і яны адлятаюць. А я

маю тут свой куток...

Толькі беларускія паэты так непад-
робна і шчыра могуць зайздросціць
птушкам. Толькі яны ўсё яшчэ мараць
пра край, дзе цяпло і вясна. Ды, супа-
койваючы саміх сябе і падманваючы
чытачоў, паўтараць: я не самотны, я
кнігу маю... А ўжо калі яна будзе вы-
дадзена: пры жыцці ці пасля яго – ня
так і важна?..

Сьпеў невясёлы

Бураўкін Г. Жураўліная пара.

Вершы канца стагоддзя.

Мн., “Беларускі кнігазбор”, 2004.

«“Восеньскі” роздум аб развітанні з
мінулым векам» – гэта новая кніга па-
эзіі Генадзя Бураўкіна. Своеасаблівае
жанравае вызначэньне – “Вершы канца
стагоддзя” – гучыць як журботна-сіна-
німічнае вершам канца сьвету. Бо назва
кнігі – “Жураўліная пара”...

І ўжо ў першым вершы сустракаем
ледзь ня тое, чутае ў Класіка ў песьнях-
жальбах пачатку стагоддзя: *не шукайце,
не прасіце светлых песен у мяне...*

О, як я хацеў бы
Скласці шчасцю оду,

Каб не мой паньлы,
Непазбыўны одум!
...А пакуль не прыйдзе
Шчасце навасёлам,
Неяк пацярпіце
Спеў мой невясёлы...

Як у сучасным лютэрку, адбіліся ў
новай кнізе Г. Бураўкіна і высновы
Максіма Багдановіча. “Беларусь, твой
народ дачакаецца // Залацістага, ясна-
га дня” – гучыць эпіграф верша “Я не
дбаю пра ўласную славу...”, у якім паэт
канца стагоддзя мусіць сказаць пра свой
“цягавіты народ” наступнае:

На здзіўленне суседняму люду,
Ён зусім не такі, як усе, –
То прыгрэе дурнога прыблуду,
То вар’ята высока ўзнясе...

Г. Бураўкін ужо не запэўнівае, як
рабіў аўтар “Вянка”, а горычна пытаец-
ца:

Дык ці здольныя з поўнаю кайстрай
Мы па свеце ісці, як раўня,
Каб народ наш
Усё ж дачакаўся
Залацістага, яснага дня?

Усе новыя песьні Г. Бураўкіна – пра
жыццё і сьмерць. Правільней – пра тры
жыццё (душы, цела і Радзімы) і адну
агульную сьмерць. І першыя ня толькі
пераважаюць, але й перамагаюць. Пры-
намсі, у тое хочацца верыць паэту і ў
тым ён імкнецца пераканаць свайго
чытача. Нават – не зважаючы на маты-
вы скону і восені – заклікае жыць:

Жыві і радуйся,
Што ты яшчэ жывеш,
Што на стале ў цябе –
І хлеб, і масла...

А галоўнае –
Жыві і цешся,
Што яшчэ жывеш
І што твая душа жывая.
(“Жыві і радуйся”)

Заклікае, хоць ужо нямнога зной-
дзеца тых “жывых”, у каго “і хлеб, і
масла”, хто можа паверыць у паэтаву
адкрытую шчырасць “Амерыканскага
дзённіка”:

О, як мне хочацца дадому!
 Вам гэта цяжка і ўявіць.
 Гатовы ля аэрадрому
 Я шчанюком бяздомным выць...
 (“О, як мне хочацца дадому!”)

Такія, напэўна, маркотна-шчырыя ў сваёй адлётнай журбе і жураўліныя выраі. Думаецца, што ўсё ж не знаёмая балацявіны ўтрымліваюць іх, запамінаюцца ім, а самі пачуцьці, што абуджаліся на той мясьціне і да тае мясьціны. Найперш іх найцяжэй апісаць і асэнсаваць, аднак якраз яны (літаратурна-разнаўцы называюць гэта інтымнай лірыкай) атрымліваюцца ў паэта непаўторна-таемнымі і вобразна-акрыленымі:

Жаночае цела чаруе таемнаю музыкай –
 То скрыпка заплача,
 То сумна пакліча габой...
 У лёгкай, як ветрык, спаднічцы,
 Кароткай і вузенькай,
 Дзяўчына
 Як быццам плыве
 Над травой лугавой...
 (“Жаночае цела...”)

Я чытаў,
 Як сляпы,
 Тваё цела рукамі...
 (“Я чытаў...”)

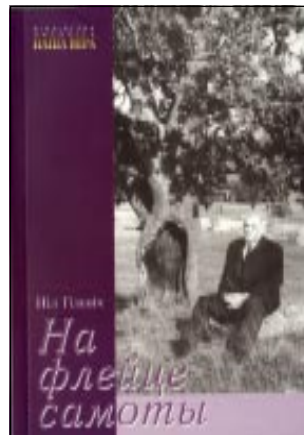
Калі пад зорным купалам высокім
 І для мяне журботны звон праб’е,
 Адкінуўшы і крыўды, і папрокі,
 Я зноў цябе паклічу да сябе...
 (“Калі пад зорным купалам...”)

Г. Бураўкін у часе сваёй “жураўлінай пары” аптымістычна і з лірычным адценьнем шкадаваньня запэўнівае: «Усё, што жывое, – // Жыве, // Цябе быццам не заўважае» (“Куды б толькі...”). А таксама і паўтарае вядомую ісьціну:

Пакуль народ жаргуе,
 Датуль народ жывы...

Пакуль народ смяецца,
 Ён на зямлі жыве...

Калі, безумоўна, ён (народ) смяецца не са сваёй мовы, спадчыны, прарокаў...

Выдыхаць шчасьце

Гілевіч Н. На флейце самоты. Лірычныя мініяцюры ў жанры “танка”.
 Мн., Выдавецтва “Про Хрысто”/
 Бібліятэка часопіса “Наша вера”, 2004.

Японскія “танкі” – і беларускія продумны сум.

Можна падумаць, што Народнаму паэту ўжо не хапае традыцыйных вершаваных памераў, каб выказаць свой боль, каб ахапіць агульны смутак. І вось ён – лірычны голас самотнай флейты, скупы на склады – як мужчынская сьляза. Толькі пяць радкоў, трыццаць адзін склад: «пяць-сем-пяць-сем-сем». Ды бязьмежны ў сваёй скрусе. І як душэўныя ілюстрацыі: чорна-белыя фотаздымкі найблізкіх паэту людзей, найблізкіх мясьцінаў.

Словаў – тысячы, і, здаецца, ім цесна ў паэтавых грудзях. Цесна душы і ад пачуцьцяў:

Задыхаюся.
 Не хапае паветра –
 Бы ў душагубцы.
 А стаю на пагорку,
 Пад небам, сярод палёў.

“Флейтасьпеў” Ніла Гілевіча – двух узроўняў. Новая кніга складаецца з двух сшыткаў. Роздумы пра лёс Бацькаўшчыны, лёс асобы, якая жыве “не адным хлебам надзённым” склалі ідэй-

на-праблемную аснову першага. Класічны японскі памер змог выказаць і беларускія трылогі за будучыню роднай мовы, і алегарычна-сімвалічны роздум пра экзістэнцыю беларускай душы:

Кветка за кветкай,
Адзвіў і пажух няўзнак
Мой агародчык.
Сумна, бо скоро, відаць,
Адзвіце мне і сонца.

Нават – па-ўсходняму палка-эратычнае:

Зняможаная
Палам любоўнай жарсці
Адкінулася
На шырачэзным ложку
І выдыхае шчасце.

Як падагульненне да першай часткі – элегічнае. Як запіс на жыццёвым календары, як нататка на разьвітальнай паштоўцы:

Так страшна ўявіць,
Колькі я дам аднойчы
Клопату родным, –
Што хай бы я ўлёгся лепш
Дзесь у брацкай магіле.

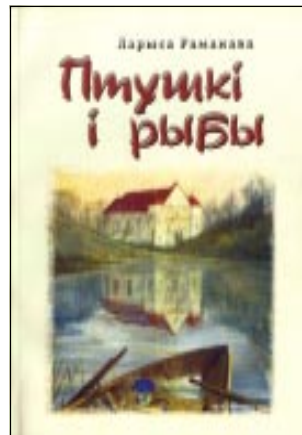
Другі спытак кнігі лірычных мініяцюраў “На флейце самоты” – паэтаў летапіс двухгадовай ростані з зямной музай і жыццёвай спадарожніцай. Яго назва – як векапомнае прысьвячэнне: “Памяці Ніны”. У пяцірадкоўях – тое, што згадваецца ў адзінотных дні, тое, што яшчэ, здаецца, нядаўна асьвечвала агульны шлях і ўяўлялася вечным – краіна, у якой жылі:

Помню, сказала:
“Хадзем, палобуемся,
Як прамяніца
Наш бел-чырвона-белы!..”
Быў Дзевяноста Другі.

І жыццё, у якім былі:

Вось і снег суздром
Укрыў магілу тваю.
Стаю і зябну.
І думаю пра сябе:
“Толькі каб не зімою...”

Журавы адляцелі?..

ПРЫСТУПКІ ЛЕСЬВІЦЫ

Раманав Л. Птушкі і рыбы: Паэзія. Мн., “Беларускі кнігазбор”, 2004.

Чытаць вершы Ларысы Раманавай – як у цемрыве глядзець на вугольле. Вакол – прысак, вакол чаканьне. А яно сьвеціцца, яно верыць, трымціць, пераліваецца срэбрам і золатам. І верыць, што зіхценне тое – вечнае.

Наогул, беларускія паэтэсы – птушкі Феніксы (пэўна, у старадаўнасьці тыя птушкі былі ўсе жаночага роду). Думаецца, некаторыя з іх пачынаюць пра тое здагадацца. На тым шляху да здагадкі – і Л. Раманав, якая сьвеціцца падступам-адкрыццём у прозавершы, прысьвечаным бацьку (роднаму):

“Нібы ў птушкі Фенікса, якая згарае (а потым у агні-полымі-каханьні нараджаецца яе адзінае птушаня), – гэтка ж лёс і ў чалавека: разьвітвацца з сабой штодня, штоночы”.

Гэтка ж лёс, сьведчыць ХХ стагоддзе і пачатак новага, – і ў беларускай паэзіі...

Да “акрыленых” кніг нават прадмовы пішуцца “крылатыя” – як прадмова Юлі Сальнікавай да “Птушак і рыб”. “Яе рыфма – гэта шамаценьне крылаў паслухмянага мятліка... Яе Радзіма жыве пад гарачынёй зорак, у маленькім птушаняці, сьцежцы праз жыта, ва ўздыхах вады...”

Паэзія новага зборніка Л. Раманавай – пошукі сваёй самасці, сваёй сутнасці, сваёй адметнасці. Пошукі пад зямлёй і над ёй. Пошукі там, дзе вечная ціша, змрок, сырэча, немата. І там, дзе зманна-чароўнае, вечнае, узнёслае, арфейскае. І там, дзе птушкі, і там, дзе рыбы. Пра тое, здаецца, сведчаць і назвы кніжных раздзелаў: “Безгалосая магіла” і “Сон на вадзе”: *пад і над...* Нават першы – “уводны” – раздзел з назвай “Жыцьцё змяное” пачынаецца вершам “*** нябёсы – побач...”.

Так яно і павінна быць. Прынамсі, у феніксаў.

І паэзіясвет Л. Раманавай у большасці населены птушкамі: ці неназванымі, ці бусламі, ці воранамі, ці кбнямі, ці (чаго і трэба было чакаць!) журавамі:

...з-за тры-дзеяці зямель
з-за тры-дзеяці нябёсаў
кроплі журбы жураўлінай
назбіраныя ў шклянку студні

п т у ш ы н а е м а л а к о
(“*** святая вада...”)

Паэтэса шчырая і адкрытая ў сваіх памкненнях, і часам у ейных метафрычных продумах ужо мроіцца, што птушкі – і маланка, і вецер, і анёлы, і сама лірычная гераіня:

...Добра быць птушкай:
яна хутчэй адшукае свой дом,
чым ты ці я,

хоць, праўда,
не залятае так далёка –
зноў і зноў
вяртаецца
на зямлю.
(“*** Ноччу спынілася маё сэрца...”)

У паэтычных “Птушках і рыбах”

ёсьць падвершная зноска, вартая, думаецца, асобнага твору: своеасаблівая фальклорная зацемка пра безгалосную (безгалосую) магілу – «магілу нябожчыка, па якім ніхто ня плакаў, не “галасіў” на пахаванні».

На жаль, гэтае азначэнне – безгалосная – антанімічна і метафрычна характарызуе і Беларусь: безгалоса-бязмоўную, па якой стагоддзямі гучаць прачулыя паэтычныя галашэнні. Ад амаль чатырохсотгадовага “Трэнасу (Плачу)” Мялеція Сматрыцкага да “жураўліных крыкаў” нашай паэзіі пачатку XXI стагоддзя. І вершы Л. Раманавай – як малітоўныя плачы, з прысвячэннямі і тым, хто адышоў, і тым, што ідзе, і тым, хто прыйдзе. Як, да прыкладу, наступны верш, пад якім дата напісання – апошні перадкалядны дзень (ці ноч):

Хмара рушыла,
ды спынілася над сэрцам тваім.
аблілося яно вадою да шчылінкі,
зледзянела, заціхла, знікла, як дым,
адплыло на радзіму.

...

Паміж полем і лесам стаіш:
– Што за край такі безгалосы?!
Не чуто людзей...
– На зямлі тваёй
Дні сыходзяць зялёным калосьсем.

Чытаць вершы Ларысы Раманавай – як босым ісыці па вугольлі. Не апякаючыся... І верыць, што ўзьнімаешся па лесьвіцы.

Чытаць сучасную беларускую паэзію – як крочыць на восенскае разьвітаньне і верыць, што жураўлі кожнай новай вясной вяртаюцца.

Заўсёды вяртаюцца!(?)

Алесь АКУЛЧ.